

**INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QADRIYAT SEMANTIKASINING
QIYOSIY TADQIQI**

Islomova Zahro Shuhrat qizi
Shahrisabz davlat pedagogika instituti
ingliz tili fani o'qituvchisi
zahroislomova2484@gmail.com
tel.: +998881220012.

Annotatsiya: Mazkur maqola ingliz va o'zbek tillarida qadriyat semantikasining qiyosiy tahliliga bag'ishlangan. Tadqiqotda qadriyat mazmunini ifodalovchi leksik birliklarning semantik xususiyatlari, ularning lingvokulturologik jihatlari hamda milliy-madaniy omillar bilan bog'liqligi o'rganiladi. Shuningdek, ingliz va o'zbek tillarida qadriyat tushunchasini ifodalovchi birliklarning umumiy va farqli tomonlari aniqlanadi. Tadqiqot natijalari ikki til tizimida qadriyat semantikasining namoyon bo'lish xususiyatlarini ochib berishga hamda lingvokulturologik tadqiqotlar rivojiga hissa qo'shishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Aksiologik leksika, qadriyat semantikasi, baholovchi birliklar, lingvokulturologiya, qiyosiy tahlil, milliy-madaniy xususiyatlar, semantik maydon.

Annotation: This article is devoted to the comparative analysis of value semantics in English and Uzbek languages. The study examines the semantic characteristics of lexical units expressing values, their linguocultural features, and their connection with national and cultural factors. It also identifies the similarities and differences in the expression of value concepts in English and Uzbek. The findings of the research contribute to a deeper understanding of how value semantics is represented in the lexical systems of the two languages and support further development of linguocultural studies.

Keywords: axiological lexicon, value semantics, evaluative units,

linguoculturology, comparative analysis, national-cultural features, semantic field.

Til insoniyatning eng muhim kommunikativ vositasi bo'lib, u jamiyatning ijtimoiy, madaniy va ma'naviy hayotini aks ettiradi. Har bir xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar va dunyoqarashi til orqali namoyon bo'ladi. Shu jihatdan qaraganda, til nafaqat aloqa vositasi, balki milliy madaniyat va qadriyatlarni saqlovchi hamda avloddan avlodga yetkazuvchi muhim tizim hisoblanadi.

Tilshunoslikda qadriyatlarni ifodalovchi leksik birliklar **aksiologik leksika** deb yuritiladi. Aksiologik leksika til birliklarining ijobiy yoki salbiy baho ifodalash xususiyatini o'rganadi. Bu birliklar jamiyatda qabul qilingan axloqiy me'yorlar, ijtimoiy qadriyatlar va madaniy stereotiplarni aks ettiradi.

Zamonaviy lingvistika, ayniqsa lingvokulturologiya va kognitiv tilshunoslik yo'nalishlarida qadriyat semantikasi masalasi muhim tadqiqot obyektiga aylangan. Chunki til orqali ifodalangan qadriyatlar millatning mentaliteti va madaniy tafakkurini yoritib beradi. Shu sababli ingliz va o'zbek tillarida qadriyat semantikasini qiyosiy jihatdan o'rganish til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga yordam beradi.

Qadriyat semantikasi va aksiologik leksika

Aksiologiya qadriyatlarni o'rganadigan falsafiy yo'nalish bo'lib, tilshunoslikda bu tushuncha **aksiologik semantika** orqali namoyon bo'ladi. Aksiologik semantika til birliklarining baholovchi ma'nosini, ya'ni ijobiy yoki salbiy munosabatni ifodalash xususiyatini o'rganadi.

Til tizimida qadriyatlar turli darajalarda namoyon bo'ladi:

- ✓ **Leksik darajada** – ijobiy yoki salbiy baho ifodalovchi so'zlar orqali
- ✓ **Frazeologik darajada** – maqollar, matallar va iboralar orqali
- ✓ **Diskursiv darajada** – nutq jarayonida muayyan ijtimoiy baho berish orqali

Masalan, ingliz tilida honest, brave, noble, generous kabi so'zlar ijobiy qadriyatlarni ifodalaydi. Aksincha, cruel, dishonest, selfish kabi birliklar salbiy bahoni bildiradi.

O'zbek tilida esa halol, saxiy, mard, mehribon, vafodor kabi so'zlar ijobiy aksiologik ma'noga ega bo'lsa, yolg'onchi, xasis, shafqatsiz, ikkiyuzlama kabi birliklar salbiy bahoni ifodalaydi.

Bu birliklar faqat semantik jihatdan emas, balki **madaniy konnotatsiya** orqali ham muhim rol o'ynaydi. Har bir til tizimida qadriyatlarni ifodalash usullari o'sha xalqning mentaliteti va madaniy tajribasi bilan bog'liq.

Ingliz tilida qadriyat semantikasi

Ingliz tilida qadriyat semantikasi ko'pincha individual fazilatlar va shaxsiy erkinlik bilan bog'liq tushunchalar orqali namoyon bo'ladi. Masalan:

- ✓ **freedom** – erkinlik
- ✓ **independence** – mustaqillik
- ✓ **responsibility** – mas'uliyat
- ✓ **honesty** – halollik

Bu birliklar ingliz tilida shakllangan madaniy qadriyatlarni aks ettiradi. G'arb madaniyatida shaxsning mustaqilligi, individual qaror qabul qilish qobiliyati va shaxsiy erkinligi muhim qadriyat sifatida qaraladi.

Ingliz tilida baholovchi semantika ko'pincha sifatlar, metaforik iboralar va frazeologizmlar orqali ifodalanadi. Masalan:

- ✓ a man of honor
- ✓ a kind-hearted person
- ✓ a noble act

Bu iboralar shaxsning axloqiy sifatlarini ifodalashda qo'llanadi. Ingliz tilida baholovchi birliklar ko'pincha nutqning pragmatik maqsadlariga xizmat qiladi, ya'ni suhbatdoshga nisbatan muayyan munosabatni bildirishga yordam beradi.

O'zbek tilida qadriyat semantikasi

O'zbek tilida qadriyat tushunchasi ko'pincha jamoaviylik, ijtimoiy munosabatlar va axloqiy me'yorlar bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. O'zbek xalqining madaniy qadriyatlari til tizimida turli leksik birliklar orqali ifodalanadi.

Masalan:

- ✓ **hurmat**

- ✓ **mehr**
- ✓ **saxovat**
- ✓ **or-nomus**
- ✓ **vafodorlik**

Bu birliklar o'zbek xalqining milliy mentalitetini aks ettiradi. Ayniqsa kattalarga hurmat, mehmondo'stlik va jamoaviylik kabi qadriyatlar o'zbek tilida keng ifodalanadi.

O'zbek tilida aksiologik semantika ko'pincha xalq og'zaki ijodi orqali ham namoyon bo'ladi. Maqollar va matallar milliy qadriyatlarni ifodalovchi muhim lingvistik birliklar hisoblanadi. Masalan:

- ✓ **“Halol mehnat – eng katta boylik.”**
- ✓ **“Yaxshilik qil, dengizga tashla.”**
- ✓ **“Do'st boshga kulfat tushganda bilinadi.”**

Bu birliklar orqali xalqning axloqiy qarashlari va qadriyatlari ifodalanadi.

Ingliz va o'zbek tillarida qadriyat semantikasining qiyosiy jihatlari

Ingliz va o'zbek tillarini qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, har ikkala til tizimida ham qadriyatlarni ifodalovchi leksik birliklar mavjud. Biroq ularning mazmuni va qo'llanishi ayrim jihatlarda farq qiladi.

Umumiy jihatlari:

- ✓ har ikkala til tizimida ham ijobiy va salbiy baho ifodalovchi leksik birliklar mavjud;
- ✓ qadriyatlar ko'pincha sifatlar va frazeologik birliklar orqali ifodalanadi;
- ✓ aksiologik leksika nutq jarayonida baholovchi funksiyani bajaradi.

Farqli jihatlari:

- ✓ ingliz tilida individual qadriyatlar ustun bo'lsa, o'zbek tilida jamoaviy qadriyatlar ko'proq namoyon bo'ladi;
- ✓ o'zbek tilida maqollar va xalq og'zaki ijodi qadriyat semantikasining muhim manbasi hisoblanadi;
- ✓ ingliz tilida baholovchi birliklar ko'pincha shaxsiy fazilatlarni ifodalashga qaratilgan.

Bu farqlar har bir xalqning tarixiy rivojlanishi, madaniy an'analari va ijtimoiy tizimi bilan bog'liq.

Xulosa. Ingliz va o'zbek tillarida qadriyat semantikasi til tizimining muhim komponenti hisoblanadi. Aksiologik leksika orqali jamiyatning axloqiy me'yorlari va madaniy qadriyatlari ifodalanadi. Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, har ikkala til tizimida ham qadriyatlarni ifodalovchi leksik birliklar muhim kommunikativ funksiyani bajaradi.

Shu bilan birga, ingliz va o'zbek tillarida qadriyat semantikasining namoyon bo'lishida milliy-madaniy farqlar ham mavjud. Ingliz tilida individual qadriyatlar ustunlik qilsa, o'zbek tilida jamoaviylik, hurmat va an'anaviy axloqiy me'yorlar muhim o'rin egallaydi.

Mazkur tadqiqot natijalari qiyosiy tilshunoslik va lingvokulturologiya sohalarida olib boriladigan ilmiy izlanishlar uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Islomova Z. O'zbek tilshunosligida aksiologik birliklarning o'rganilishiga doir // O'zMU xabarlari. – Toshkent, 2024. №1/9/1 –B. 298-300.

2. Islomova Z. On the Study of Axiological Units in Uzbek Linguistics // American Journal of Education and Evaluation Studies, Vol.1, No.7 (Oct, 2024), E-ISSN: 2997-9439 –P. 306-309

3. Karimov A. O'zbek xalq maqollari va ularning semantik xususiyatlari. – Toshkent: Sharq, 2010.

4. Usmonova Dona Satvoldiyevna Frazzeologik birliklarning aksiologik xususiyatlari: filol. fan. bo'yicha. fals. dokt. (PhD) ... diss. avtoref. – Samarqand, 2023. – 46 b.

5. Xudoyberganov R.Y. va boshqalar. O'zbekiston joy nomlarining izohli lug'ati. – Toshkent: Donishmand ziyosi, 2022. – 624 b.